

50 rokov európskej integrácie

VYSTÚPENIE NA KOLOKVIU NADÁCIE KONRADA ADENAUERA

Vážený pán riaditeľ Gehrold, Excelencie, vážené dámy a páni!

Už 16 rokov aktivity Nadácie Konrada Adenauera (KAS) spájajú Slovensko, Nemecko a Európu s akcentom na spoločné hodnoty. KAS významným spôsobom prispela k európskej integrácii v duchu dedičstva K. Adenauera. Teší ma, že občania SRN ho aj dnes považujú za najvýznamnejšiu osobnosť nemeckých dejín. Patrí nesporne aj k eminentným postavám moderných dejín Európy.

Dovoľte mi v duchu tradície účasti na každoročnom kolokviu KAS tu, v Bratislave prispieť k reflexii 50 rokov od podpisu Rímskych zmlúv, ktoré postavili vzťahy na našom kontinente na kvalitatívne novú úroveň.

1. HISTÓRIA

Naša história je dobrá učiteľka života. A európske dejiny sú bohaté na lekcie. Výrazné snahy o ovládnutie a hegemoniu v Európe viedli cez stáročia k početným a rozsiahlym konfliktom a vojnám. Na druhej strane tu bolo znovu a znovu obnovované úsilie o mier, zmierenie a spoluprácu národov.

Spomeniem napríklad Markíza de Lafayette či Tadeusza Kosciuszka, ktorí aj pod vplyvom Americkej revolúcie premýšľali už v 18. storočí o vytvorení Spojených štátov na našom brehu Atlantiku. Alebo Victora Huga, ktorý v polovici 19. storočia napísal svoj známy návrh na vytvorenie Spojených štátov európskych. Bolo to v čase nielen národného obrodovania, ale aj militantného nacionalizmu v mnohých krajinách, keď veľmi precízne vyjadril svoju víziu:

„Príde raz deň, keď sa vojna bude zdať absurdnou a nemožnou medzi Parížom a Londýnom, medzi Peterburgom a Berlínom, medzi Viedňou a Turínom tak, ako by bola nemožnou a absurdnou medzi Amiens a Rouen, medzi Bostonom a Philadelphiou. Príde deň, keď ty, Francúzsko, ty, Rusko, ty, Taliansko, ty, Anglicko, ty, Nemecko, vy všetci, národy kontinentu bez straty vašich odlišných vlastností a vašej slávnej jedinečnosti, budete úzko spojení vo vyššom celku a budete vytvárať európske bratstvo práve tak, ako Normandia, Bretónsko, Burgundsko, Lotrinsko, Alsasko a všetky naše provincie sú spolu zlúčené vo Francúzsku. Príde deň, kedy jediným bojiskom bude otváranie trhov pre obchod a otváranie mysli pre idey.“

Tieto slová predniesol V. Hugo v úvodnom prejave na Mierovom kongrese v Paríži v lete 1849. Kongres sa konal rok po tom, čo povstania roku meruôsmeho sa rozšírili ako lesný požiar od Sicílie až do Uhorska. V medzivojnovom období 20. storočia sa objavila výnimočná postava Richarda Coudenhove-Calergi, ktorý založil Paneurópske hnutie. Francúzsky ministerský predseda Aristide Briand predložil na pôde Ligy národov návrh federácie európskych národov. Spomedzi slovenských politikov by som rád pripomenul myšlienky medzivojnového predsedu československej vlády Milana Hodžu. Až hrôzy a útrapy 2. svetovej vojny však dali impulz pre vytvorenie silných a vplyvných politických a duchovných hnutí smerujúcich k jednote. Prelomom bola Schumanova deklarácia z 9. mája 1950. Ponúkla projekt spolupráce štátov, ktorý položil základ reálne zmierenej a záujmami spojenej Európy. Rozvinul sa v období realizácie Marshallovho plánu (1947), ktorý

znamenal štedrú podporu USA na obnovu Európy v slobode. Schumanov plán však išiel ďalej: bol pozvaním na zmierenie a jednotu v slobode. Tak bola v r. 1951 podpísaná Parížska zmluva ako predstupeň Rímskych zmlúv. Na jej základe bola na 50 rokov vytvorená tzv. Montánná únia (ESUO). Zjednocovanie Európy nebol a nie je priamočiary proces. V r. 1954 francúzsky parlament odmietol návrh na vytvorenie Európskeho obranného spoločenstva (EOS). Pred ním ho už päť ostatných krajín prijalo! Túto kritickú situáciu sa vtedajší lídri rozhodli riešiť cez vytvorenie hospodárskeho spoločenstva a spoluprácou pri mierovom využívaní atómovej energie. V talianskej Messine bola prijatá prípravná a rozhodujúca politická deklarácia (1955).

Známe je stanovisko britského delegáta z rokování tzv. Spaakovej komisie, ktorá položila základ Rímskych zmlúv: "Nie je šanca, aby sme sa dohodli na Zmluve; ak sa dohodneme, nie je šanca, aby bola ratifikovaná; ak aj bude ratifikovaná, nie je šanca, aby bola uvedená do života". Británia v novembri 1955 odskočila od rodiaceho sa projektu, aby sa k nemu neskôr opätovne pridala. V popísaných udalostiach sa dá nájsť veľa inšpirácie aj pre naše súčasné otázky o budúcnosti. 25. marec 1957 sa stal dňom podpisu dvoch historických európskych zmlúv (EHS a EUROATOM) šiestimi štátmi v Paláci Campidoglio, na vršku Capitól v Ríme. Po kríze okolo EOS bol na základe zrelej politickej vôle sformulovaný nový konsenzus Francúzska, Nemecka, Talianska a krajín Beneluxu. Na západ od Železnej opony sa tým začal výnimočný a vplyvný proces, ojedinelý v európskej histórii. Mnohým sa v tom čase zdal utopický a ozývalo sa veľa skeptikov. (Minister zahraničných vecí USA Dean Acheson: „... krok, ktorý vyráža dych, ktorý som v prvej chvíli nedokázal ani pochopiť“. L' Humanité a francúzski komunisti: „... nová zrada, nový krok k vojne“.) Našťastie však dozrela generácia odvážnych a rozvážnych politikov, ktorá dokázala myslieť nadčasovo. Mali víziu, ktorú dokázali uviesť do života. Možno ani oni sami v tej chvíli netušili, že naštartovali proces, ktorý zásadným spôsobom zmení vzťahy medzi európskymi národmi a

postupne aj hlboko zmení každodenný život a politické prostredie na kontinente.

Projekt Európskeho spoločenstva mal v úvode niekoľkých konkurentov postavených na odlišnej koncepcii – ako bola EFTA, čo Organizácia pre európsku ekonomickú spoluprácu. Avšak myšlienka predložená a realizovaná Schumanom, Adenauerom, De Gasperim, Monnetom a ďalšími mala najväčšiu vnútornú silu. V čom spočívala a stále spočíva jej sila? Vzťahy založené v Rímskej zmluve sú výsledkom hlbšej vízie spoločenstva štátov a ich občanov, kde štáty sú schopné spojiť časť svojej suverenity tak, aby mohli lepšie realizovať svoje záujmy. Tie majú byť v súlade s hodnotami, na ktorých sa môže spoločenstvo ďalej rozvíjať. Záujmy sa menia, ale hodnoty ich eticky ukotvujú.

K. Adenauer ako kresťanský demokrat uprednostnil integráciu s Francúzskom a so slobodným Západom pred zjednotením nemeckého národa výmenou za pochybnú neutralitu Nemecka ponúkanej komunistami a Sovietskym zväzom. Ale stále pamätal na otvorenosť pre druhých, pre budúce rozšírenia. V roku 1967 povedal: „Ak myslíme na Európu, musíme sa pozrieť aj smerom na východ. Patria do nej aj krajiny, ktoré majú bohatú európsku históriu. Aj týmto musí byť daná možnosť vstupu do Spoločenstva. Európa musí byť veľká, musí mať silu a vplyv, aby mohla presadiť svoje záujmy vo svetovej politike.“ Nacionalista by také vety určite nikdy nevyriekol. Zneli by inak. Pripomínam to preto, lebo aj dnes jestvuje pokušenie nacionalizmu, lebo aj dnes je treba pamätať na tých, ktorí sa úprimne usilujú o pripojenie sa k nám v EÚ. Myšlienka spoločnej Európy prešla vývojom – od prvých cieľov ako bolo vytvorenie colnej únie, spoločnej poľnohospodárskej politiky až po zložitejšie projekty ako spoločný trh, jednotná mena či naše súčasné snaženie o vytvorenie Európskeho priestoru vyššieho vzdelania. Sila ideí bola v nasledujúcich desaťročiach potvrdená postupným prehľbovaním politik Európskej únie, ako aj atraktivnosťou pre ďalšie krajiny. V piatich vlnách rozširovania počet členov vzrástol zo 6 na 27. Pred 50 rokmi však bola naša situácia – na rozdiel od západnej Európy –

zásadne odlišná. V rámci sovietskeho bloku sme boli súčasťou pokusu o budovanie jednoty bez slobody. Pritom ČSR bola ešte v roku 1947 adeptom Marshallovho plánu. Tento záujem sa však po prevrate vo februári 1948 definitívne skončil. Myšlienka Česko-slovenska ako potenciálnej zakladateľskej krajiny Európskych spoločenstiev zostala iba hypotézou. Dejiny sa skladajú iba z faktov, nie z hypotéz. Práve pred 50 rokmi (1957) Sovietsky zväz demonštroval svoju rastúcu moc vypustením umelej družice Sputnik na orbit okolo Zeme. Politicky boli 50-te roky obdobím temna, vykonštruovaných súdnych procesov, postupného upevňovania totalitného režimu. V žalároch bolo množstvo nevinných, mnohí z odporcov režimu prišli o život, prebiehala násilná kolektivizácia poľnohospodárstva, budovali sa grandiózne stavby (napríklad neskoršie zhavovaná Jadrová elektráreň A1). Upevňoval sa režim neslobody, diktátu moci a neúcty k ľudskej dôstojnosti. Každé nádejné úsilie o slobodu bolo krvavo, násilne potlačené (1956 Maďarsko, 1968 ČS, 1980 Poľsko).

Viacero ponaučení vyplýva z tohto ťažkého vývoja, ktorým sme prešli: Jednota bez slobody nie je možná resp. je neľudská. A sloboda nie je darom ani štátu, ani systému, ale má byť štátom zaručovaná (od slobody svedomia, myslenia až po médiá). Slovensko i Európa budú dobre slúžiť svojim občanom, ak budú upevňovať slobodu a bezpečnosť. Naša najlepšia odpoveď na znovu získanú slobodu je jej zodpovedné užívanie so zmyslom pre ľudskú dôstojnosť a solidaritu s človekom.

2. SÚČASNOSŤ A HLAVNÉ VÝZVY DO BUDÚCNOSTI

Je veľmi dôležité, aby sa pri 50. výročí – tak, ako je to aj v ľudskom živote – vedelo spoločenstvo pozrieť na svoju minulosť s istou schopnosťou reflexie, ale aj prihlásenia sa k hodnotám, ktoré ho formujú a posilňujú. Znovuzjednotenie Berlína a Nemecka umožnilo zjednotenie Európy. A na základe toho dnes na čele Európskej rady je žena, kancelárka A. Merkelová, ktorá vyrástla za železnou oponou (v NDR). Dodáva dôveru a vitalitu politike doma, v Európe i vo svete.

Bárs' by bola príkladom a uistením pre mnohých, že rozšírené spoločenstvo môže byť dynamické, akcieschopné. A že aj z východu môže prísť nová nádej. EÚ nie je v kríze. Sme v kritickom období rastu – sme na križovatke. Politicky únia nie je stará, veď vznikla v r. 1992, v Maastrichte. (Dalo by sa skôr hovoriť o adolescentnom veku.) Otázka však nie je o veku, ale o duchu a mentalite. Duch dáva obsah našim postojom. Adenauer bol svieži v myšlienkach aj po 80-ke. Dnešná križovatka je o konvergencii resp. divergencii záujmov a postupov, otázka je o kvalite rozhodovania pri náraste kvantity členov. Je to však všetko téma o nás, nie o nich, o tých druhých. Budúcnosť Európy je téma o nás spolu a téma pre nás spolu.

To, že sme boli schopní v slobode a mieri zjednotiť Európu a dosiahnuť takých realít, akými sú najsolventnejší a najmohutnejší trh, poskytovanie najväčšieho objemu svetovej rozvojovej pomoci chudobným krajinám, zavedenie a využívanie Euro ako stabilnej, druhej najpoužívanejšej meny v dnešnom svete, je bezprecedentným úspechom a konkrétnym výsledkom prehlbujúcej sa spolupráce. Rodila sa cez odmietnutie revízie minulosti, tým, že sa európske národy rozhodli spojiť svoju budúcnosť. Rodila sa na princípe rovnosti resp. vzájomnej výhodnosti, a nie dominancie sily. 27 štátov je heterogénne, ale akcieschopné spoločenstvo. Po rozšírení od roku 2004 sme prijali tak významné rozhodnutia ako napr. 7-ročný finančný výhľad, legislatívu pre liberalizáciu pohybu služieb, opatrenia na ochranu ovzdušia, základ pre spoločnú energetickú stratégiu a pod. Ak nové generácie Európanov budú rozumné, Európska únia bude ich nástrojom umožňujúcim účinnejší rozvoj v čase globalizácie. Globalizácia je ďalším, novým dôvodom pre európsku integráciu. V globálnom tlaku obstojíme iba spolu, zjednotení. Iba tak môžeme byť strategickým partnerom vo vzťahu k USA, Rusku, Japonsku, Číne, Indii. Každá generácia si adaptuje bývanie v dome podľa potrieb svojej doby. Tak to bude aj s EÚ. Som presvedčený, že Európa bude nielen nažívať v mieri, ale bude aj schopnejšia prenášať do svojho okolia stabilitu, mier, spoluprácu a ďalší rozvoj.

Ako silne bude Európa vedieť vplývať na ostatný svet bude závisieť od jej vitality a akcieschopnosti. Najväčšie výzvy predstavujú demografický vývoj, vnútorná aj vonkajšia bezpečnosť, energetika a životné prostredie, rast vedomostného potenciálu prostredníctvom výskumu, vzdelávania a inovácií. Toto sú strategické témy, ktoré budú hýbať svetom, Európou i Slovenskom. Minulého týždňa Európska komisia predložila predbežný návrh rozpočtu EÚ na r. 2008. Po prvýkrát v dejinách najvyššiu položku v rozpočte predstavujú nie výdaje na SPP, ale na konkurencieschopnosť a kohéziu (hospodársky rast a zamestnanosť).

Pre budúcnosť EÚ sú okrem politických a ekonomických záležitostí rozhodujúce predovšetkým atribúty etické – ľudskosť a solidarita. K tomu je treba výchovu a vzdelanie. Cez poznanie, cez vedomosti sa dá úspešnejšie rozvíjať zamestnanosť, ekonomika a sociálna integrácia, ale aj formovať kultúrne a historické vedomie a občianska zrelosť. Preto sú pre vnútorný vývoj a pre vonkajší vplyv budúcej Európy vzdelanie a kultúra veľmi dôležité. Ľudia dnes však stále viac diskutujú o témach, ktoré sú nehmotné – identita, občianstvo, hranice Európy, kultúry a ich dialóg. Vďaka rozširovaniu únie a rastom imigrácie do Európy je priestor EÚ stále pestrejší. Usilovať o jednotu a rešpektovať rozmanitosť – to sú dve strany jednej mince. Dajú sa spojiť iba na základe spoločných hodnôt. Zajtra predložím Komisii politický dokument o Európskej stratégii pre kultúru v globálnom svete. Jeho cieľom je posilniť kultúrnu spoluprácu vnútri EÚ a okolo nás, vo svete. Takýto dokument prijme Komisia po prvýkrát za 50 rokov. Dovoľte ešte pár priamych, osobných skúseností a pohľadov. Po roku 2004 som bol prvým komisárom za 50 rokov, zodpovedným za sformulovanie mnohojazyčnosti ako samostatnej politiky. Podarilo sa; po dvoch rokoch je z tejto agendy dokonca samostatné portfólio. V júli mám predložiť tzv. Bielu knihu o športe ako vôbec prvý politický rámec spolupráce štátov a športových subjektov v rámci EÚ. Najťažším bodom mojej agendy je však založenie Európskeho technologického inštitútu, ktorý má novým spôsobom zintenzívniť spoluprácu univerzít, výskumných centier a podnikov za cieľom

posilnenia inovácií v Európe. Chcem tým povedať, že ľudia z nových členských krajín môžu byť a sú v únii tvorivým, zodpovedným prínosom. V spoločenstve, ktoré je otvorené, aj malí môžu byť veľkými, vplyvnými – silou svojich myšlienok, schopností a dôveryhodnosti. Budúca únia bude mať viac členov. Rozširovanie bude pokračovať, ale už nebude ľahšie, skôr bude náročnejšie. Vnútorné potreby vyššej legitimity, transparentnosti, a efektívnosti spolu s vonkajším tlakom sveta sú výzvou na inštitucionálnu reformu, ku ktorej sa štáty únie odhodlali pri podpise ústavnej zmluvy. Zmluva z Nice na to už nepostačuje.

Nedá sa na výzvy novej doby účinne reagovať zastaralými nástrojmi. V tak zložitom mechanizme ako je Únia je dôležité správne nastaviť vzťahy medzi členskými krajinami, občanmi a európskymi inštitúciami. Diskusia nie je jednoduchá a rezonujú v nej rôzne záujmy. Som však hlboko presvedčený, že je v záujme všetkých, aby v pomerne krátkom čase bola spolupráca v Únii postavená na obnovenom základe, ktorý bude vychádzať z upraveného textu ústavnej zmluvy.

3. SLOVENSKO V EÚ

Slovensko vďaka odlišnému historickému vývoju sa nemohlo zúčastniť európskeho projektu od jeho začiatkov. Napriek tomu mnohí túžili po spoločnej Európe a návrate do Európy. Západná Európa slúžila pre mnohých či už ako inšpirácia, alebo ako priestor úniku a slobody, najmä po invázii vojsk Varšavskej zmluvy v roku 1968. Neboli sme zabudnutí. Robert Schuman pripomínal v začiatkoch procesu potrebu pamäti a otvorenosti voči národom, "ktoré sú dnes podrobené, ale ktoré raz prídu a budú žiadať o podporu". Bol to prorocký pohľad na budúcu zmenu, ktorá prišla a ktorej sme súčasťou. Z morálneho hľadiska je najlepšou odpoveďou na uplynulých 50 rokov pamätať a pomáhať. Pamätať na vlastnú cestu a na obeť pre slobodu, ktorú máme, a pomáhať aj iným na ceste k slobode a dôstojnosti života – v Európe i vo svete. Problémov vo svete je veľa, veľmi veľa. Dnes sa rutinne opakuje, že sme súčasťou Európskej únie, NATO, OECD, teda euroatlantických štruktúr, ktoré majú vážne

postavenie v medzinárodnom meradle. Dáva nám to aj istotu, ale aj silnejšie postavenie vo svete. Malo by nás to skôr viesť k väčšej zrelosti, než k nejakému sebauspokojovaniu sa.

Európska politika už nie je klasická zahraničná politika, lebo my sme jej vnútornou súčasťou. Dokonca si radi pripomíname, že sme v strede Európy. Ale byť v strede, to neznamená geografický rozmer, ten je druhoradý. Dôležité je byť v strede mentálne, politicky, kultúrne. Lebo Európa ako spoločenstvo nie je definovaná zemepisne.

Integrácia – to nie je absorpcia, to nie je asimilácia nových členov doterajšími, starými. Integrácia – to je participácia, účasť na spolupráci a na rozhodovaní za dohodnutých, rovnocenných podmienok. Vzťah k Európskej únii nie je "Bratislava versus Brusel". Príkladom bola slovenská kauza domácich zabíjačiek, kde bol hneď na úvod pokus zvaliť problém na Brusel. Je treba tiež prekonávať falošné zjednodušovanie, že EÚ je Brusel, a Brusel - to je Komisia. Nie je to tak a ani to tak nemá byť. My všetci sme súčasťou únie, my všetci máme v jej rámci čo povedať. Môžeme nielen využívať práva, ale aj ovplyvňovať jej vývoj. Európa – to je náš druhý domov. Ak chceme byť rešpektovanými a konštruktívnymi partnermi, treba, aby sa Slovensko usilovalo o postoje, ktoré ho posúvajú do centra spoločenstva, nie na okraj. Je dôležité, aby Slovensko v Únii bolo partnerom, ktorý je schopný čerpať z výhod, ktoré mu členstvo poskytuje, ale ktorý prispieva aj k definovaniu spoločnej perspektívy a je schopný niesť diel zodpovednosti.

Vidím tri hlavné úlohy, pred ktorými stojí Slovensko:

1) zavŕšiť našu integráciu do Únie. V konkrétnej rovine to z krátkodobého hľadiska znamená vstúpiť do schengenského priestoru a prijať spoločnú menu euro. Prinesie to veľmi viditeľné zmeny pre občanov a zároveň umožní Slovensku plnohodnotne sa zúčastňovať všetkých politík únie.

2) efektívne využiť štrukturálne fondy na ďalší rozvoj Slovenska. Nasledujúce 7-ročné obdobie poskytuje možnosť, ktorá sa ne-

bude opakovať. Objem prostriedkov z fondov EÚ sa v nasledujúcich siedmich rokoch bude rovnať jednému slovenskému rozpočtu. Prílev investícií a technológií môžu spolu s európskymi prostriedkami ekonomicky a sociálne posunúť celé Slovensko výrazne dopredu.

Treba si dávať pritom pozor:

a) Európa sa nám nesmie vďaka prideleným fondom obrazne zmeniť na pokladničku. (Kým dáva peniaze, je dobrá, keď nebudú peniaze, nebude dobrá!)

b) Fondy nemôžu byť náhradou za rozumné a včasné reformy. Ale môžu takéto reformy výrazne podporiť a uľahčiť.

3) vytvoriť na Slovensku základy pre vedomostnú spoločnosť. Súčasný vysoký rast je potrebné využiť na investície do budúcnosti. Ambícia udržať vysoký hospodársky rast, založený dnes najmä na priamych zahraničných investíciách, a dobiehať vyspelejšie ekonomiky bude udržateľná len v prípade, ak bude ďalší rast postavený na inováciách. Je to možné cez lepšie a rozsiahlejšie investície - a to nie sú náklady, ale investície – do vedomostí, vzdelania, vedy, výskumu, inovácií, a koherentnou domácou ekonomickou a sociálnou politikou prepojenou s možnosťami, ktoré poskytuje členstvo v EÚ.

ZÁVER

Poznať korene a základy dnešnej Európy, osvojiť si ich a vkladať do konkrétnych mechanizmov a rozhodnutí v tejto dobe, je našou úlohou. Otcovia - zakladatelia to zvládli. Často ich citujeme, lebo v ich postojoch nachádzame pravdu, nadčasovosť, istú jasnosť. A práve to potvrdzuje dôležitosť aplikovať osvedčené hodnoty aj v našej dobe. Lebo sloboda, demokracia, mier, spoločná Európa, nie sú raz a navždy dané. Je potrebné sa pre ne stále angažovať, v každej generácii. Prajem odhodlanosť a zrelosť pre život a úspešný rozvoj vám osobne, Nadácii a celému Slovensku v spoločnej Európe ďalších najmenej 50 rokov.